

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№7

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 837 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish.....	14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov	
O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli	20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich	
BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili	26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.	
Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish	31
Yuldashov Isomiddin Sidiqov	
Korxonada iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli.....	35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi	
Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху	40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы	
Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector	49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari.....	56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich	
O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari	71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане.....	76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan	81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari.....	88
Muxamedov Ravshan Zafarovich	
Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	
Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati.....	99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li	
Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash	105
Uraqov Shokir Ulashovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari.....	112
Istamova Sojida Kaxarovna	
The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan	117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna	
Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari	126
Muradov Botir Xayat	
Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки	136
Салимова Юлдуз Исаковна	
Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance	141
Karlibaeva Gulshat	

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari.....	147
Absamatov Anvar Ergashovich	
Перспективы цифрового развития сектора материального производства.....	153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева	
«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains»	161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu	
Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan	169
Nigmatova Malika	
Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva).....	177
Sabina Uroкова	
Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi.....	184
Daminova Barno Esanovna	
Опыт турции в управлении миграционными кризисами	189
Бегматов Хусанбек	
Bulutli texnologiyalar orqali korxonalar buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish.....	193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li	
Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutsonal asoslari.....	197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich	
Moliyaviy outsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari	202
San'atbek Komilovich Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov	
Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari	214
Alimov Fazliddin Xalimovich	
Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации.....	220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.	
Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar	225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li	
Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari.....	228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
Chemical industry in Uzbekistan: challenges and development	235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna	
Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Muhriddin Musoqul o'g'li	
Globalashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytirishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati.....	246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna	
Qibray tumanining 2021–2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati.....	249
Siddikov Alisher Ismoilovich	
Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili	253
Majidov Nizom Baxramovich	
Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi.....	259
Ermatov Nosir Tohirovich	
Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash	265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna	
Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана.....	272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна	
O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari.....	280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики.....	288
Абдуллаев Абдурауф	
Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari.....	299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich	
Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash	310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich	
Ziyorat turizmini rivojlantirishda halol standartlarini qo'llashning nazariy, uslubiy va konseptual asoslari	315
Azizova Saodat Xabibulloyevna	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish bo'yicha yevropa tajribasi.....	320
Karlibaeva Gulshat	
Iqtisodiy konsentratsiyalarning sog'lom raqobat muhitiga ta'siri	325
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Logistika axborot tizimlarini texnologik jarayonlarga joriy etish.....	330
Uzaqov Ortik Shaymardanovich	
Принципы перехода к «Зелёной экономике» в Республике Узбекистан.....	336
Хамракулова Сусанна Тотуховна	
Kichik biznesni rivojlantirish iqtisodiy ko'rsatkichlarini prognozlash modellarini qo'llash	340
Ibragimova Gulchexra Toxirovna	
Raqamli ta'lim sharoitida liderlikning yangi qirralari	357
Oqmullaev Ravshan Raximjon o'g'li, Xodjieva Durdona Abdurasulovna	
Методология развития экологического менеджмента в промышленном хозяйстве выбросы в атмосферный воздух на горнодобывающих и металлургических предприятиях.....	361
Muradov Botir Xayat	
Strategik budjetlashtirish tizimining natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimi bilan bog'liqligi, xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun tavsiyalar	370
Xushmurotov Zoyir Bektemirovich	
Cultural branding and the entry of traditional products into the international market.....	374
Zebiniso Ganiyeva	
Farovonlikni baholash bo'yicha ilg'or xorijiy nazariy yondashuvlar	379
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich	
O'zbekistonda hududlarini turizm salohiyatini innovatsion yondashuv asosida baholash	384
Umirova Dilnoza Safarovna	
Tourism education for sustainability: curriculum development in universities of Uzbekistan	393
Temirova Durdona, Yorqulov Muhammadmurod	
The contribution of small enterprises and private entrepreneurs to job creation in the labor market.....	399
Juraboev Haliljon	
Iqtisodiy o'sish sharoitida transport infratuzilmasi holati va uni rivojlantirish yo'llari.....	404
Haydarov Jahongir Aktamovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishni strategik boshqarishning nazariy asoslari va xorijiy tajribalar	410
Quvondiqov Farrux Ibragimovich	
Tijorat banklarida iqtisodiy samaradorlikni axborot texnologiyalar orqali rivojlantirish istiqbollari.....	418
Dadenova Gulxan Kenesbaevna	
Механизмы совершенствования процедур выявления и анализа недостоверной финансовой отчетности в условиях учетной практики Узбекистана	422
Намозов Жасурбек Кувадович	
Влияние цифровых инструментов управления финансами на эффективность использования финансовых ресурсов	428
Хазираткулов Собиржон	

На пути к промышленному росту: опыт развивающихся стран.....	435
Матлюбов Хуршид Жамшидович	
Yoshlarning moliyaviy mustaqilligiga erishishida aksiyalar bozorining o'рни va imkoniyatlari.....	443
O'raqov Bekzodbek Abdurayxon o'g'li	
Развитие транспортной инфраструктуры и влияние на качество предоставляемых транспортных услуг.....	448
Кайыбеков Парахат Конысбаевич	
Surxondaryo viloyatida 2015-2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining statistik tahlili.....	454
Toshpulatov Bobur Rasul o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasi investitsiya loyihalarini xalqaro moliya institutlari orqali moliyalashtirish.....	458
Tolibov Shoxrux Muminovich	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida buxgalteriya hisobining xususiyatlari va muammolari.....	463
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Institutional innovation and regional governance for balanced interregional cooperation development: the case of Namangan, Uzbekistan.....	468
Sattarov R.A.	
Organizational and economic mechanisms and conceptual directions of tourism development in the region.....	476
Daminova Barno Esanovna	
Moddiy zaxiralarni boshqarish va uning bir tsikli modeli.....	480
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Oliy ta'lim xizmatlari sifatini oshirishda inson kapitalini rivojlantirish va uni samarali boshqarish mexanizmlari.....	485
Salimov Akmal Alimjonovich	
Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ilg'or xorij tajribalari.....	490
Shadiyev Alisher Xudoynazarovich	
Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida yoqilg'i-energetika kompleksi korxonalarini barqaror innovatsion rivojlantirish modellari.....	496
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
O'zbekistonda uzumchilikning oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri: muammolar va rivojlanish istiqbollari.....	502
Tursunov To'liqin Jo'raqulovich	
Tadbirkorlik faoliyatining resurs salohiyati va uni baholashning nazariy yondashuvlari.....	508
Salohiddinov Zuhridin Nuriddinjon o'g'li	
Yoshlar bandligini ta'minlashda mehnat migrasiyasining ahamiyati.....	514
Masharipov Farrux O'tkirovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishning asosiy omillari va istiqbollari.....	521
Xasanova Mavjuda Ma'mirjonovna	
Korxonaning brend platformasini ishlab chiqishning o'ziga xos xususiyatlari.....	526
Sa'dulloev Habibullo Ibdullo o'g'li	
Sanoat korxonalarining biznes jarayonlarini raqamli transformatsiya qilishda ERP tizimlarining integratsiyalashuvi va boshqaruv samaradorligiga ta'siri.....	530
Islomjon Nurmukhammadov	
Namangan viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlanishini baholash.....	533
Ismoilova Savinoz Qahramon qizi	
Oliy ta'lim muassalari boshqaruviga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	540
Karimov Muzaffar Abdumalik o'g'li	
Soliq yig'iluvchanligini oshirishda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish istiqbollari.....	546
Tojibayev Farrux Baxtiyorovich	
Hisoblash mashinalari taraqqiyoti tarixi va uning raqamli iqtisodiyotda tutgan o'рни.....	552
Rajabov Sirojiddin Mansurovich	
Korxonalar moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar va ularning xususiyatlari.....	561
Choriyrov Behruz Ilhom o'g'li, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Yashil texnologiyalar yordamida O'zbekiston hududlarida energiya tejamkorligi oshirish yo'llari.....	567
Norbekov Baxtiyor Suyunovich, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	

Tijorat banklarida kredit majburiyatlarining bajarilishini monitoring qilish va uni takomillashtirish yo'llari.....	572
To'xtayeva Go'zal Ilhom qizi, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Интеграция проектного менеджмента и обеспечения качества в цепочках поставок: кейс Узгидромета.....	577
Назарова Ирода Ибрагим кизи	
Kichik biznes subyektlarini raqamlashtirish orqali raqobatbardoshligini oshirish.....	583
Ermatov Akmaljon Adxamovich, Raximov Alisher Numanovich	
Концепция и методология экологического аудита в Узбекистане	587
Абидова Дилфуза Игамбердиевна	
Повышающаяся значимость коренного изменения деятельности традиционных СМИ в реалиях освещения процесса построения нового Узбекистана.....	593
Салим Дониёров	
O'zbekiston Respublikasida norasmiy sektor va aholini norasmiy mehnat bilan bandligining tarkibiy tuzulishi	598
Qoraboev Nuriddin Pardaboy o'g'li	
Shahar va qishloqlarda inson resurslari holatining analitikasi (tahlili)ning nazariy masalalari.....	607
Pardayev Mamayunus Qarshibayevich, Feruz Nematullayevich Abilov	
Strategic alliance networks as competitive advantage: evidence from mit-tum partnership model at new Uzbekistan university	613
Mamajonova Mukhlisakhon Muzaffar kizi	
Energetika tarmog'ida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etishning nazariy asoslari.....	618
Uralov Temur Boxodir o'g'li	
O'zbekiston bank amaliyotiga ai va simulyatsiya modellarini joriy etish orqali muammoli kreditlarni qaytarish jarayonlarini optimallashtirish.....	618
Xodjayev Husniddin Mukammilovich	
O'zbekistonda hududlarning soliq salohiyatini aniqlash metodologiyasini takomillashtirish	624
Almardonov Muxamadi Ibragimovich, Jamshid Sharafetdinovich	
Xorazm viloyatida iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashdagi muammolar va imkoniyatlar	628
Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li	
Ekologik joylashtirish vositalarida qo'llaniladigan innovatsiyalar	633
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning metodologik va metodik asoslarini takomillashtirish yo'nalishlari	638
Uzaqov Jamshid Norboyevich	
Gaz sanoatining moliyaviy boshqaruvi va milliy iqtisodiyotdagi barqarorlik omili sifatida roli.....	650
Ergashev Muhubbek Aslam o'g'li	
Davlat budjeti mablag'laridan samarali foydalanishda moliyaviy nazoratning ahamiyati	655
Erkinova Maftuna Zafarovna	
Влияние дивидендной политики, СПО и капитализации на волатильность акций АО «УзРТСБ»: Эконометрический и поведенческий анализ.....	662
Пулатов Улугбек Хапизович	
Hududiy jihatdan ziyorat turizmi rivojlanishining holati: Qashqadaryo viloyati misolida.....	671
Uzaqov Norboy, Uzaqov Jamshid Norboyevich	
Integration of digital twin and BIM technologies in construction enterprises in Uzbekistan: prospects and challenges	676
Nigmatjonova Nozima Ulmasjonovna	
Yashil bank xizmatlari – tijorat banklari moliyaviy mahsulotlar misolida	682
Abdumutalova Gulrux Shuxratjon qizi	
Tijorat banklari faktoring xizmatlari orqali kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirish	688
Jalilov Azizbek Baxodir o'g'li	
Oliy ta'limda xizmat sifatini baholash va marketing integratsiyasi orqali rivojlantirish strategiyalari.....	694
Maxmudov Faxriddin Umarovich	

Qurilgan mevalarni xalqaro bozorda targ'ib qilish bo'yicha kontent-marketing strategiyasidan foydalanish yo'llari	699
Yunusov Baxodir Marisovich	
Онлайн трансграничные переводы и их влияние на валютное таргетирование со стороны центрального банка Республики Узбекистан.....	704
Садыков Азиз Миршарапович	
Aholi ish bilan bandligining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	709
Azimova Xurshida	
Analysis of factors affecting the economic integration of the countries of Uzbekistan and Afghanistan.....	715
Toran Tajuddin	
Aniq fanlarni o'qitishda metakognitiv yondashuvlar	719
Farmonov Dilshod Po'latovich, Nigmatov Izzat Shovkat o'g'li	
Yevropa hamjamiyatining "Yashil" ziyorat loyihasi va uni ziyorat turizmini rivojlantirishdagi ahamiyati.....	727
O'rinova Durdona Botir qizi	
CEQ (Commitment to Equity) baholash metodologiyasi asosida fiskal taqsimot tahlilining nazariy asoslari.....	734
Zokirjonov Muhammadsodiq Ravshanbek o'g'li	
Xalqaro xususiy huquq tamoyillarini belgilash masalalari.....	741
Vaxabov Azizbek Abdurashidovich	
Moliyaviy mustaqil oliy ta'lim muassasalarini boshqarish strategiyalarini takomillashtirish	747
Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Инновационные подходы к организации туристических услуг как методом противостояния кризису.....	754
Халлакова Барнохон Баходиржонова	
Islom moliyasi institutlarining ijtimoiy moliyaviy barqarorlikka ta'siri	760
Amonova Nafisa Baxtiyorovna	
Oliy ta'lim muassasalari investitsion jozibadorligini boshqarish mexanizmini takomillashtirish	764
Otaxanov Rasulbek Marks o'g'li	
Инновации в сфере оценки недвижимости	768
Мансурова Сайёра Бахтиёр кизи	
Qashqadaryo viloyatida xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligi tahlili.....	777
Bo'riyev Sardor Norovich	
O'zbekistonda soliq auditi tekshiruvini takomillashtirish.....	783
Yusupov Mansur Rasulovich	
Mamlakatimizda qo'shilgan qiymat solig'i ma'murchiligini va soliq organlari faoliyatini yanada takomillashtirish islohotlari.....	788
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
Barriers to women's career advancement	794
Sharifova Mokhinabonu	
Mehnat unumdorligini oshirishda resurs tejamkor va lean-digital yo'nalishlarning istiqbollari.....	798
Abdug'aniyev Ilyosbek Shavkatbek o'g'li	
Toshkent shahrida kichik biznes subyektlarini davlat tomonidan infratuzilmaviy qo'llab-quvvatlashni sotsiologik tadqiqotlar asosida baholash.....	803
Tolipov Alisher Qo'chqarovich	
Globalashuv davrida jahon geografiyasida siyosiy jarayonlar.....	815
Mamatkulova Mayaguzal Yalkapberdiyevna	
Mintaqalarda investitsiya faoliyatini faollashtirish mexanizmi.....	819
Inamov Farxodjon Ikrom o'g'li	
The role of human capital in ensuring employment at the regional level.....	824
Yang Ting	
Oliy ta'lim tizimiga jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan abituriyentlarni o'qishga qabul qilish tizimini takomillashtirish	831
Uzaydullayev Sherzod Shukurullayevich	

OLIY TA'LIM TIZIMIGA JISMONIY YOKI RUHIY RIVOJLANISHIDA NUQSONI BO'LGAN ABITURIYENTLARNI O'QISHGA QABUL QILISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Uzaydullayev Sherzod Shukurullayevich

“Menejment” kafedrası dotsenti, PhD

Guliston davlat universiteti

Elektron pochta: sherzodbek.uz1986@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan abituriyentlarni oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish tizimini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Unda mavjud qonunchilik, qabul jarayonidagi muammolar, infratuzilma va pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, imkoniyati cheklangan yoshlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ilg'or tajribalar hamda taklif etilayotgan yechimlar asosida tizimni yanada adolatli va inklyuziv qilish yo'llari ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan abituriyentlar, oliy ta'lim, qabul tizimi, muvofiqlashtirilgan infratuzilma, huquqiy asoslar.

Abstract: This article discusses the issues of improving the system of admission of applicants with physical or mental disabilities to higher education institutions. It analyzes the existing legislation, problems in the admission process, infrastructure and pedagogical approaches. It also shows ways to make the system fairer and more inclusive, based on best practices and proposed solutions for supporting young people with disabilities.

Key words: inclusive education, applicants with disabilities, higher education, admission system, coordinated infrastructure, legal framework.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы совершенствования системы приема в высшие учебные заведения лиц с ограниченными физическими и психическими возможностями. Анализируется действующее законодательство, проблемы в процессе приема, инфраструктура и педагогические подходы. Также показаны пути повышения справедливости и инклюзивности системы на основе передового опыта и предлагаемых решений для поддержки молодых людей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, абитуриенты с ограниченными возможностями здоровья, высшее образование, система приема, координированная инфраструктура, правовая база.

KIRISH

O'zbekistonda so'nggi yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator huquqiy-me'yoriy hujjatlar qabul qilinmoqda va bu jarayon oliy ta'lim darajasida jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan abituriyentlar uchun teng imkoniyatlar tizimini bosqichma-bosqich shakllantirishga zamin yaratmoqda. Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlar ilg'or tajribasi asosida O'zbekiston oliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shuningdek, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan abituriyentlarning oliy ta'lim muassasalariga qabul qilinishida mavjud imkoniyatlar, rivojlanish istiqbollari hamda samarali yechimlar bo'yicha tahliliy yondashuvlar keltiriladi.

Tadqiqot doirasida xalqaro tajriba asosida O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan takomillashgan qabul mexanizmini ishlab chiqish taklif etilgan. Maqolada statistik ma'lumotlar, me'yoriy-huquqiy asoslar va so'rovnomalar natijalari asosida amaldagi tizimning samaradorligi baholanadi hamda inklyuziv ta'lim tamoyillariga asoslangan takliflar ilgari suriladi. Jahon miqyosida ta'limda inklyuzivlikni ta'minlash dolzarb masalalardan biri bo'lib, ayniqsa, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan shaxslarning oliy ta'limga teng asosda kirishini kafolatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2006-yilda qabul qilingan Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi 24-moddasida ta'kidlanishicha, barcha davlatlar nogiron shaxslarning oliy ta'lim tizimiga teng asosda kirishini

ta'minlashi lozim [1]. Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida O'zbekiston oliy ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida har bir inson ta'lim olish huquqiga ega ekanligi belgilangan. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, imkoniyati cheklangan abituriyentlarning ham oliy ta'limga erkin kirishi uchun teng sharoit yaratish har qanday demokratik jamiyatning asosiy vazifalaridan biridir. Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan yoshlar uchun test topshirishdagi sharoitlar, axborotga kirish imkoni, imtihon formatining mosligi kabi jihatlar doimiy takomillashtirib borishni talab etadi. Ushbu maqolada aynan shu yo'nalishda takliflar ishlab chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Oliy ta'lim tizimida jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan abituriyentlarni o'qishga qabul qilish masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan bo'lib, tadqiqotlar ko'proq inkluziv ta'lim tamoyillari, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ta'limdagi teng imkoniyatlarni ta'minlash mexanizmlari va qo'llab-quvvatlovchi infratuzilma masalalariga qaratilgan.

UNESCOning "Education for All" strategiyasida oliy ta'limda inkluzivlikni kengaytirish uchun huquqiy-me'yoriy asoslar bilan birga, texnologik va pedagogik moslashuvlarni amalga oshirish zarurligi ta'kidlangan. Oliver o'zining "The Politics of Disablement" asarida imkoniyati cheklangan shaxslarning ta'lim jarayoniga to'liq integratsiyalashuvi faqatgina jismoniy kirish imkoniyatlari bilan emas, balki o'quv jarayoni mazmunining moslashtirilishi bilan ham bog'liq ekanini qayd etadi.

Ainscow va Miles inkluziv ta'limni rivojlantirishda universitetlarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish, maxsus tayyorgarlikdan o'tgan pedagoglar sonini ko'paytirish va adaptiv o'quv resurslarini yaratish muhimligini asoslab bergan.

Shuningdek, Norvegiya, Kanada va Avstraliya oliy ta'lim tizimlaridagi inkluzivlik tajribalarini solishtirgan Pijl va Meijer tadqiqotlari, davlat siyosatining moslashuvchanligi va moliyaviy qo'llab-quvvatlash darajasi qabul jarayonidagi asosiy omillar ekanini ko'rsatadi. Ushbu ilmiy ishlar mazkur sohada O'zbekiston uchun ham xalqaro ilg'or tajribalarni moslashtirish va milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda kompleks yondashuv ishlab chiqish zarurligini tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda bir nechta metodlardan kompleks tarzda foydalanildi. Normativ-huquqiy tahlil doirasida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda mamlakatning inkluziv ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlaridagi tegishli bandler chuqur tahlil qilindi. Statistik tahlilda 2000–2023-yillar oralig'ida imkoniyati cheklangan abituriyentlarning test sinovlarida ishtirok etish darajasi va qabul ko'rsatkichlari o'rganildi, bu jarayonda yillar kesimida dinamik tendensiyalar aniqlanib, ularning rivojlanish yo'nalishlari baholandi.

So'rovnoma usuli yordamida uchta oliy ta'lim muassasasida 50 nafar imkoniyati cheklangan talaba va 20 nafar qabul komissiyasi a'zosi o'rtasida so'rov o'tkazilib, mavjud tizimning afzalliklari va kamchiliklariga oid fikr-mulohazalar yig'ildi hamda tahlil qilindi. Taqqoslash va benchmarking yondashuvi asosida AQSh, Germaniya, Turkiya va Qozog'istonda amalda bo'lgan imkoniyati cheklangan abituriyentlarni qabul qilish tizimlari O'zbekiston tajribasi bilan solishtirildi, bunda xalqaro ilg'or amaliyotlar va ularni milliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari baholandi. Ekspert baholash metodida pedagogika, psixologiya va ta'lim menejmenti yo'nalishlarida faoliyat yurituvchi yetti nafar mutaxassisning fikrlari o'rganilib, ularning taklif va tavsiyalari ilmiy asosda umumlashtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2023-yilda imkoniyati cheklangan abituriyentlarning oliy ta'limga qabul koeffitsiyenti 4,2 % ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich kelgusida ushbu toifadagi abituriyentlar uchun yaratiladigan imkoniyatlar kengayishi bilan bosqichma-bosqich oshishi kutilmoqda. So'rovnoma natijalari shuni ko'rsatadiki, respondentlarning 76 % test sinovlari uchun yaratilgan sharoitlarni "qisman mos" yoki "mos emas" deb baholagan bo'lsa-da, bu kelajakda moslashuvchan test tizimlarini takomillashtirish uchun muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. 2021-yildan boshlab joriy etilgan kvotalar ijobiy o'zgarishlarga turtki bergan bo'lib, yaqin yillarda test topshirish jarayonida Braille yozuvi, ekran o'quvchi dasturlar va logopedik yordam kabi qo'shimcha imkoniyatlar yanada kengaytirilishi rejalashtirilmoqda.

Xorijiy tajriba sifatida Turkiyada amalda bo'lgan "Engelli O'g'renci Yerleştirme Sistemi" modeli O'zbekiston sharoitida qisman moslashtirish mumkinligi aniqlandi. Ekspertlar inkluziv test markazlari tashkil etish, yakka tartibdagi imtihonlarni rasmiylashtirish, moslashtirilgan savollar bankini yaratish zarurligini aniqlagan. Inson huquqlari umumiy tamoyillariga ko'ra, har bir fuqaro teng huquqlarga ega bo'lib, ta'lim olish huquqi ham ularning asosiy huquqlaridan biridir. Shu jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslar, ayniqsa ko'zi ojiz yoshlar ham sifatli ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. So'nggi yillarda O'zbekistonda inkluziv ta'lim tizimini rivojlantirish, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay ta'lim muhitini yaratish bo'yicha qator muhim qadamlar

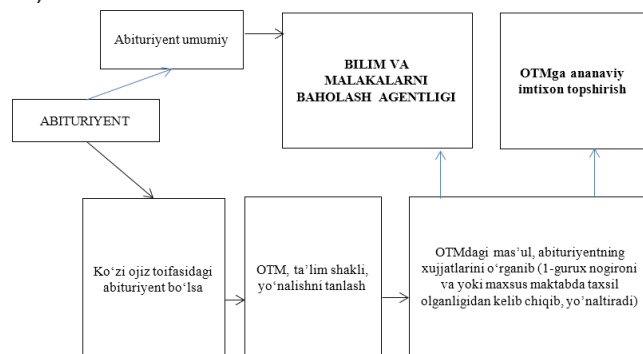
qo'yilmoqda. Qonunchilik asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida har bir shaxsga ta'lim olish huquqi kafolatlangan.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalariga qabul jarayonida ko'zi ojiz abituriyentlar uchun ayrim imtiyozlar joriy etilgan. Davlat oliy ta'lim muassasalarida har yili nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ajratilgan alohida qabul kvotalari mavjud. Test sinovlarida maxsus sharoitlar: ko'zi ojiz abituriyentlar uchun test sinovlarida Braille yozuvi, ovozli kompyuter dasturlari yoki maxsus yordamchi shaxslar orqali topshirish imkoniyati yaratilmoqda. Hujjat topshirish jarayonida yordam: ko'plab hududlarda Nogironlar jamiyatining vakillari yoki Davlat xizmatlari markazlari orqali hujjatlarni rasmiylashtirishda maxsus yordam xizmatlari yo'lga qo'yilgan. Ta'lim to'lovlaridan ozod qilish: ayrim hollarda ijtimoiy himoyaga muhtoj nogironligi bo'lgan talabalar to'lov-kontrakt asosidagi ta'lim xarajatlaridan ozod etilishi yoki davlat tomonidan moliyalashtirilishi mumkin.

2025/2026-o'quv yilida ko'zi ojiz abituriyentlar Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan imtihon olish dasturlari asosida o'qishga qabul qilingan. Lekin ularni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 20-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish, talabalar o'qishini ko'chirish, qayta tiklash va o'qishdan chetlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida"gi 393-son qarori¹, 3-ilova "Oliy ta'lim muassasalariga ko'zi ojiz abituriyentlarni o'qishga qabul qilish" tartibida ko'zi ojizlar toifasiga kiruvchi quyidagi abituriyentlar belgilangan: maxsus maktab-internatlar tomonidan ko'zi ojizlar uchun berilgan o'rta ta'lim (11-sinf negizida) yetuklik attestatiga ega shaxslar; imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashgan kasb-hunar kollejlari tomonidan ko'zi ojizlar uchun berilgan diplomga ega shaxslar; 9 yillik ko'zi ojizlar maxsus maktab-internatida o'qigan va 3 yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasasi diplomiga ega bo'lgan shaxslar; umumiy o'rta ta'lim (11-sinf negizida) hujjati yoki akademik litsey (kasb-hunar kolleji) diplomi mavjud bo'lib, ko'zi bo'yicha 1-guruh nogironligi to'g'risida belgilangan tartibda berilgan shakldagi ma'lumotnomasiga ega shaxslar.

Ko'zi ojiz abituriyentlar oliy ta'lim muassasalariga kirish chog'ida kirish imtihonlarini ta'lim yo'nalishlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish bo'yicha Davlat komissiyasi tomonidan test sinovlari uchun belgilangan fanlar majmuasiga mos keluvchi ko'p balli yoki ularga keltirilgan besh balli baholash tizimi bo'yicha, an'anaviy uslubda topshirishi belgilangan. Unga ko'ra, fanlar bo'yicha kirish imtihonlarini o'tkazish shakli (yozma yoki og'zaki) oliy ta'lim muassasasi qabul komissiyasi tomonidan belgilanadi. Bundan tashqari, ko'zi ojiz abituriyentlar bilan tushuntirish ishlarini olib borish uchun oliy ta'lim muassasasi qabul komissiyasi tomonidan maxsus mas'ul xodim ajratiladi. Oliy ta'lim muassasasi qabul komissiyasi kirish imtihonlarini o'tkazish uchun fanlar bo'yicha komissiyalarni tashkil etadi. Fan bo'yicha kirish imtihonlarining dasturlari umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi umumta'lim fanlari dasturlariga to'la muvofiq holda tuziladi va Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi bilan kelishilgan holda tayanch oliy ta'lim muassasalari tomonidan tasdiqlanadi. Kirish imtihonlarini o'tkazuvchi komissiya tarkibiga ko'zi ojizlar yoki Nogironlar jamiyatining vakili kiradi. Oliy ta'lim muassasalari qabul komissiyalari ko'zi ojiz abituriyentlar uchun kirish imtihonlari fanlari bo'yicha maxsus tuzilgan jadvalga binoan maslahatlar tashkil etadilar. Kirish imtihonlaridan muvaffaqiyatli o'tgan (ko'p balli tizimda baholanganda — maksimal ballning 55 foizidan yuqori ball olgan, besh balli baholash tizimida baholanganda — "3", "4" yoki "5" baho olgan) abituriyentlar Davlat komissiyasi qarori asosida tanlovsiz, alohida ajratilgan o'rinlarga davlat grantlari asosida qabul qilinadilar [2].

Bu jarayonlarni tashkil etishda Respublika bo'yicha 14 ta hududdan bittadan oliy ta'lim muassasasi birlashtirilib, birinchi bosqichda ushbu toifaga kiruvchi abituriyentlarning ta'lim yo'nalishi, ta'lim shakli va oliy ta'lim muassasasini tanlash jarayoni o'tkaziladi. Keyingi bosqichda oliy ta'lim muassasalari tomonidan ushbu abituriyentlarning hujjatlari o'rganilib, yuqoridagi nizom talablariga mosligi aniqlanadi va ularga imtihon jarayonlari belgilanadi. Bu jarayonlar tizimli olib borilgan bo'lsa-da, abituriyentlar va oliy ta'lim muassasalaridan birlashtirilgan maxsus mas'ul xodim ishida samaradorlik yuqori emas. Bu muammolarni hal etish uchun yangi model taklif qilganmiz (1-rasm)

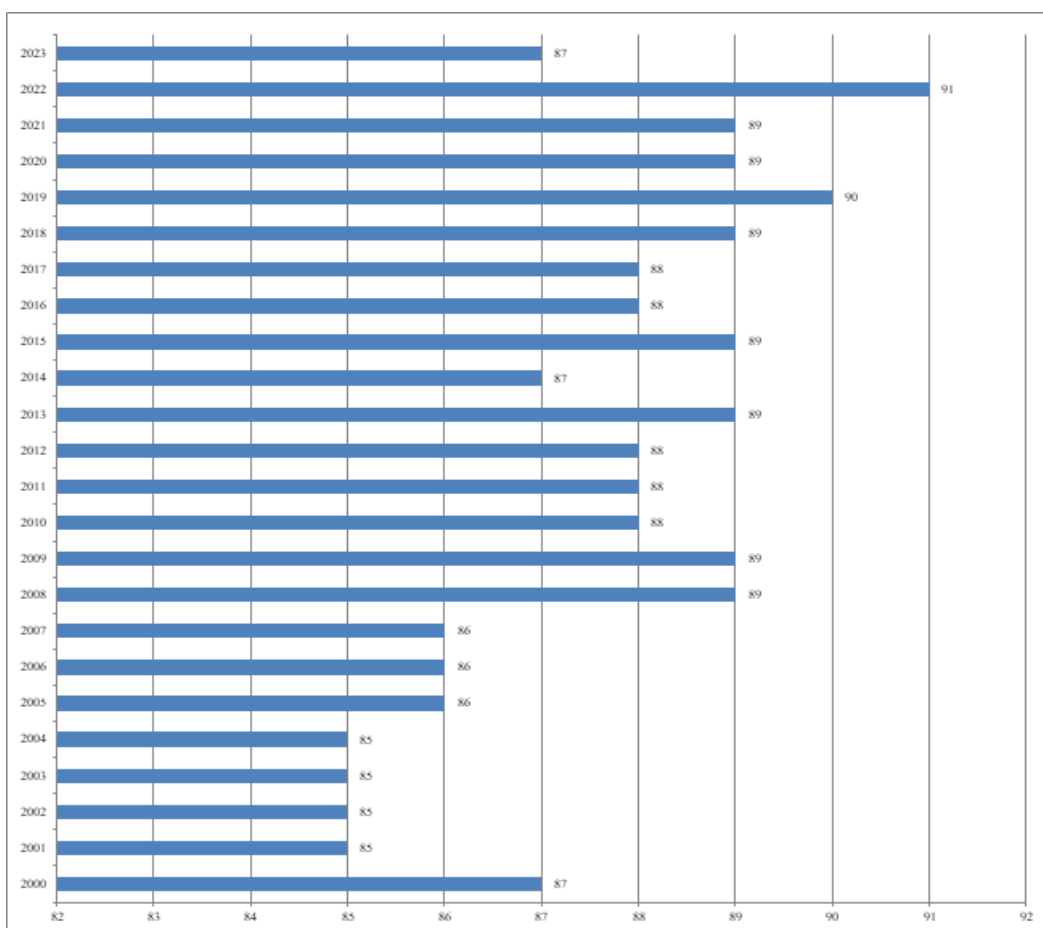

1-rasm. Ko'zi ojiz toifasidagi abituriyentlarni o'qishga qabul qilish mexanizmi[3]

¹ <https://lex.uz/ru/docs/-3244181>

Ushbu mexanizm da abituriyentlar Bilim va malakalarni baholash agentligining platformasidan ro'yxatdan o'tish jarayonida, agar ko'zi ojiz toifasidagi abituriyent maxsus tugmani bossin, yangi oyna ochiladi va u yerda oliy ta'lim muassasasi, ta'lim shakli, tili va yo'nalishini tanlaganda, oliy ta'lim muassasasidagi mas'ul abituriyentning hujjatlarini o'rganib (1-guruh nogironi yoki maxsus maktabda tahsil olganligidan kelib chiqib) yo'naltiradi. Agar abituriyent 1-guruh nogironi bo'lsa va ko'zi ojiz maxsus maktabda tahsil olgan bo'lsa, oliy ta'lim muassasasidagi mas'ul uni oliy ta'lim muassasasida an'anaviy imtihon topshirishga yo'naltiradi, aks holda Bilim va malakalarni baholash agentligiga yo'naltiriladi. Shu bilan barcha jarayon raqamli texnologiyalar asosida onlayn amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmning afzalligi shundaki, ko'zi ojiz toifasidagi abituriyent, Bilim va malakalarni baholash agentligi, oliy ta'lim muassasasi va mas'ul xodim uchun yuqori aniqlikdagi ma'lumotlar asosida qaror qabul qilish hamda xarajatlarni keskin qisqartirish imkoniyati yaratiladi.

Tahlil qilingan xorijiy tajribalar asosida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi: AQSh qonunchiligiga asosan universitetlar test sinovlari va o'quv jarayonida maxsus sharoitlar yaratadi. Buyuk Britaniyada har bir universitet nogiron talabalar uchun shaxsiy reja asosida moslashtirilgan yondashuvni taqdim etadi. Qo'llab-quvvatlovchi texnologiyalar va yordamchi xizmatlar mavjud. Germaniyada yozma va og'zaki testlar uchun vaqt va format bo'yicha moslashtirishlar joriy etilgan, universitetlar infratuzilmasi nogironlar uchun moslashtirilgan. Yaponiyada texnologiyalarga asoslangan inklyuzivlik yo'lga qo'yilgan: universitetlar Braille printerlar, ekran o'quvchi dasturlar va psixologik maslahat xizmatlari bilan ta'minlaydi, har bir universitetda inklyuziv ta'lim markazlari faoliyat yuritadi. Janubiy Koreyada esa raqamli inklyuziv ta'lim yo'lga qo'yilgan bo'lib, raqamli o'quv materiallari va onlayn kurslar keng joriy etilgan (2-rasm).

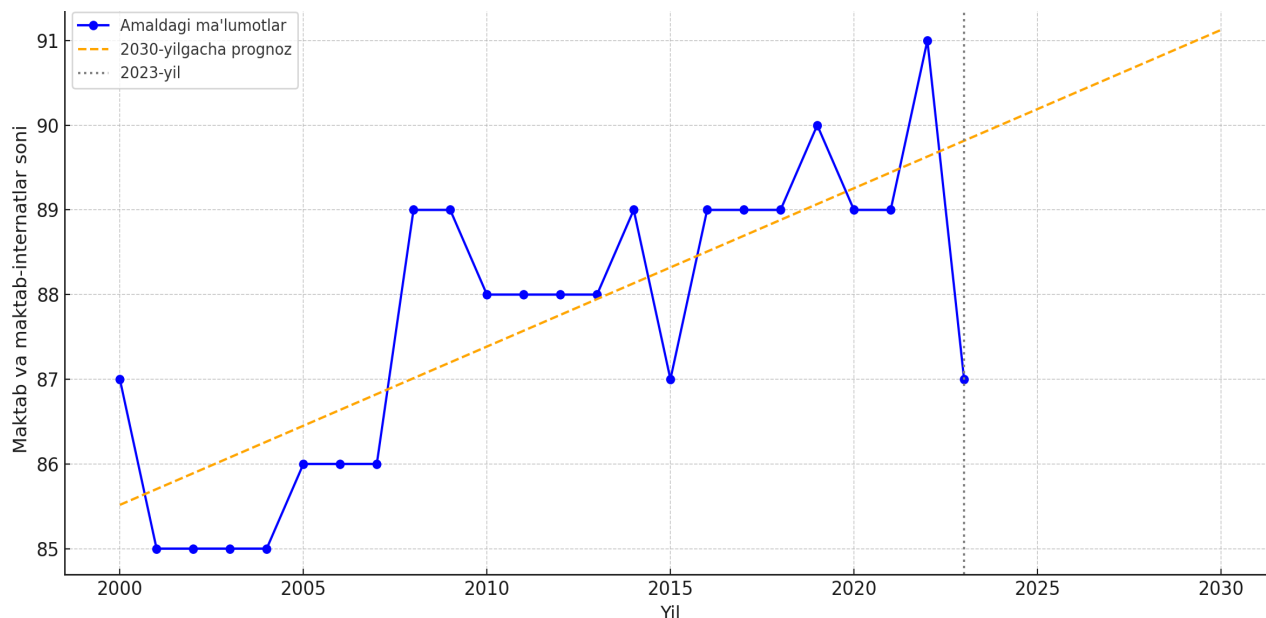
2-rasm. Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maktablar, maktab-internatlar soni donada[4]

Mazkur diagramma yillar bo'yicha maxsus ehtiyojli bolalar (shu jumladan, ko'zi ojizlar) uchun mo'ljallangan maktab va maktab-internatlar sonini aks ettiradi. Bu ta'lim muassasalari ko'zi ojiz bolalar uchun boshlang'ich va umumiy o'rta ta'lim olishda asosiy infratuzilma bo'lib xizmat qiladi. 2000–2010-yillarda bu maktablar soni barqaror yoki biroz o'suvchi bo'lgan. 2010–2020-yillarda turg'unlik yoki sekin kamayish tendensiyasi kuzatiladi. 2021–2023-yillarda esa nisbatan pasayish yoki tuzilmaning optimallashtirilishi ko'zga tashlanadi.

Ko'zi o'jiz abituriyentlar — bu tizimning yakuniy bosqichidagi ishtirokchilar. Bu maktablar va internatlar — ko'zi o'jiz va boshqa rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun asosiy tayanch ta'lim muassasalari hisoblanadi. Agar ularning soni kamayayotgan bo'lsa, demak, ko'zi o'jiz o'quvchilarning tayyorlov bazasi qisqarmoqda. Oliy ta'limga kirish darajasi bevosita pastlab borish xavfi mavjud. O'rta maxsus bosqichgacha bo'lgan inklyuziv ta'lim zanjirining uzilishi sodir bo'ladi.

Muassasalar sonining kamayishi — tizimdagi xavf belgisi. Tashkiliy jihatdan bunday muassasalarning yopilishi yoki birlashtirilishi iqtisodiy jihatdan maqbul ko'rinsa-da, ijtimoiy inklyuziya uchun bu salbiy ko'rsatkichdir. Oliy ta'limga kirayotgan ko'zi o'jiz yoshlar soni oshishi uchun ushbu bosqichda tayyorlov tizimi kengayishi lozim (3-rasm).

3-rasm. Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maktablar soni pragnizi

Yuqoridagi grafik asosida 2000–2023-yillar oralig'ida mavjud bo'lgan real ma'lumotlar asosida 2030-yilgacha prognoz qilingan maktablar va maktab-internatlar soni chiziqli regressiya modeli yordamida ishlab chiqildi. 2030-yilgacha prognoz tahlili. Prognozga ko'ra, 2030-yilda jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan maktab va internatlar soni 91 dan oshishi mumkin. Bu o'sish uzoq muddatli barqaror davlat siyosati va ijtimoiy inklyuziyani kuchaytirishga qaratilgan islohotlar natijasi sifatida talqin qilinadi.

Ushbu maktablar sonining ortib borishi ko'zi o'jiz bolalarning tayyorlov bosqichiga bo'lgan e'tibor kuchayganini anglatadi. Bu holat, o'z navbatida, ko'zi o'jiz abituriyentlarning oliy ta'limga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ijobiy dinamika saqlansa, 2030-yilda maxsus ta'lim infrastrukturasi yaxshilanadi, inklyuziv muhit kuchayadi, oliy ta'limga kiruvchi ko'zi o'jiz yoshlar soni ortadi.

Xulosa va takliflar

Maqolada jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan abituriyentlarni qabul qilishda uchrayotgan asosiy muammolar tahlil qilindi va tizimni takomillashtirishga doir takliflar ishlab chiqildi. Ularning orasida adaptiv test tizimi, maxsus test markazlari, raqamli yordam vositalari va kadrlar malakasini oshirish choralarini kiritish dolzarb hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar O'zbekistonda inklyuziv ta'limni amalda kengaytirish imkonini beradi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limga teng kirishni ta'minlash faqat huquqiy asoslar emas, balki amaliy xizmatlar, texnologik qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy tayyorlik orqali amalga oshiriladi.

O'zbekistonda oliy ta'lim tizimi uchun xorijiy ilg'or tajribalarni moslashtirish asosida jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan abituriyentlar uchun qulay va adolatli muhitni shakllantirish dolzarbdir. Mavjud maktab-internatlarni modernizatsiya qilish, ular sonini kamaytirmasdan, sifat jihatdan yangilash. Har bir viloyatda kamida bitta maxsus maktab-internat bo'lishini kafolatlovchi normativ hujjat ishlab chiqish. O'quvchilarni oliy ta'limga yo'naltiruvchi dasturlar joriy qilish: masalan, tayyorlov kurslari, test topshirishga moslashtirilgan treninglar. Maktab-internatlar va universitetlar o'rtasida hamkorlik dasturlarini ishlab chiqish, shu orqali uzluksiz ta'lim zanjiri shakllantirish.

Ko'zi o'jiz abituriyentlarning oliy ta'limga kirish huquqini ta'minlash – bu nafaqat ijtimoiy adolat, balki ularning ijtimoiy-iqtisodiy hayotda faol ishtirokini ta'minlovchi omil hamdir. O'zbekistonda bu yo'nalishda muhim yutuqlar mavjud bo'lsa-da, ularni mustahkamlash va yanada kengaytirish davr talabi hisoblanadi. Har bir yoshga,

uning imkoniyatidan qat'iy nazar, ta'lim olish huquqi kafolatlangan bo'lishi kerak – ayni shu prinsip barqaror taraqqiyotga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 20-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish, talabalar o'qishini ko'chirish, qayta tiklash va o'qishdan chetlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida"gi, 393-son qarori, 3-ilova "Oliy ta'lim muassasalariga ko'zi ojiz abituriyentlarni o'qishga qabul qilish" tartibi
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.
4. U.S. Department of Education. (2020). *Students with Disabilities Preparing for Postsecondary Education*.
5. UK Government. (2010). *Equality Act*.
6. BMBF (Germany). (2021). *Higher Education and Disability in Germany*.
7. MEXT Japan. (2019). *Promotion of Inclusive Education System*.
8. Government of Japan. (2011). *Act on the Elimination of Discrimination against Persons with Disabilities*.
9. KEDI (Korea). (2020). *Inclusive Education in South Korea*.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
